

Het antisemitisme van de NSB

Het antisemitisme van de NSB

Harold Makaske

Schrijver: Harold Makaske

ISBN: 9789465014708

3^e, verbeterde editie, februari 2026

© Harold Makaske

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vereenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur. Tekst- en datamining van (delen van) deze publicatie is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Deel 1 (1931 – 1940)	11
<i>‘De NSB is voor de eerlijke samenwerking van alle Nederlanders, zonder rasonderscheid, voor den opbouw van ons land.’</i>	
Deel 2 (1940 – 1945)	55
<i>‘Zijn zij eenmaal weg, zij en allen van hun bloed, dan kunnen wij er gerust op zijn, dat de goede eigenschappen van ons ras weer tot ontplooiing kunnen komen.’</i>	
Nawoord	79
Verantwoording	90
Archieven en bronnen	91
Register	97
Noten	99

Voorwoord

Tijdens het schrijven van het boek *Zwarte propaganda. De politieke geschiedenis van Anton Musserts Nederlandsche Nationaal-Socialistische Uitgeverij NENASU* heb ik een eenvoudig kwantitatief en kwalitatief onderzoek gedaan naar de antisemitische artikelen in de weekkrant van de *Nationaal-Socialistische Beweging* (NSB), *Volk en Vaderland*, in de periode 1933 – 1940. Na oorlogse publicaties over de NSB waarin het antisemitisme van de beweging wordt gerelativeerd, waren voor mij de aanleiding. De uitkomst van het onderzoek toonde de radicalisering van de NSB cijfermatig aan. Omdat in *Zwarte propaganda* het antisemitisme verspreid door de gehele tekst is beschreven, leek het mij nuttig dit onderwerp in een apart boekje in samenhang te plaatsen en verder uit te werken. Deze tekst laat niet allen zien hoe er over Joden werd geschreven in de propaganda en de teksten voor gewone en kaderleden, maar komen ook de reacties daarop in kranten en van politici van andere partijen aan de orde.

In de jaren dertig werd het strafbaar om zich opzettelijk in *'beledigenden vorm'* uit te laten *'over eene groep van de bevolking of over eene ten deele tot de bevolking behorende groep van personen'*. Dit gold niet alleen voor personen, maar in een apart artikel werd ook geregeld dat organisaties en bedrijven, zoals uitgeverijen en boekhandelaren, strafbaar waren als zijn beledigende geschriften verspreidden of op voorraad hadden.¹ De breed geformuleerde nieuwe artikelen 137c en 137d in het *wetboek van Strafrecht* werden de juridische basis om in Nederland antisemitische uitingen van nationaalsocialistische en fascistische organisaties aan te pakken.

De maximumstraf voor het misdrijf was een jaar gevangenisstraf of driehonderd gulden boete. In de Tweede Kamer stemden op 2 mei 1934 alleen de *Sociaal-Democratische Arbeiderspartij* (SDAP) en *Communistische Partij Holland* (CPH), in 1935 omgedoopt tot *Communistische Partij Nederland* (CPN) tegen opname van deze artikelen in het strafwetboek. Zij waren bang dat de politieke aanvallen op fascist en kapitalisten in hun publicaties ook

onder het breed geformuleerde artikel gebracht zouden kunnen worden. Over het aanpakken van antisemitische uitingen verschilden deze twee fracties niet van mening met de voorstemmers en daarom valt te concluderen dat er een Kamerbrede steun bestond voor het bestrijden van het antisemitisme.

Nationaalsocialisme en antisemitisme zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, maar over de Jodenhaat van de NSB wordt soms het idee gewekt dat het wel meeviel. Na de oorlog en vooral vanaf de jaren tachtig relativeerden sommige schrijvers de antisemitische houding van de NSB. In zijn publicatie *Joodse NSB'ers* schrijft historicus en publicist Chris van der Heijden bijvoorbeeld: *'Het is onmogelijk de medeverantwoordelijkheid van de NSB voor het in de oorlog gebeurde, waaronder de Shoah, te ontkennen. Daarnaast is het niet moeilijk aan te tonen hoe ongenueanceerd de opvatting is dat de NSB zondermeer antisemitisch geweest zou zijn. Integendeel, bij monde van haar leider heeft de beweging zich nog tot in de oorlog, zij het almaar minder sterk, juist tegen het antisemitisme verzet.'*²

Ondanks stevige inhoudelijke kritiek op een aantal beweringen in zijn boek³ blijft Van der Heijden het antisemitisme van de NSB bagatelliseren. In het ruim tien jaar later verschenen boek *Fout! 1940-1945. Wat Hollandse nazi-kranten schreven over Nederland, Joden en verzet* erkent hij dat de NSB antisemitisch was, maar schrijft daarover *'als je het antisemitisme van de NSB echter vergelijkt met dat van de Duitse nazi's, dan was het redelijk gematigd.'*⁴ Over de in het boek genoemde opgenomen NSB-teksten zegt hij: *'Maar zijn de stukken nou echt zo schokkend? Ik vind dat wel meevallen.'*⁵ Van der Heijden staat niet alleen in die mening. In zijn boek *De NSB en de NSB'ers. Kennisonrechtvaardigheid en stereotypering* schrijft socioloog Dick Kampman dat de NSB *gematigd antisemitisch* was.⁶ Dergelijke kwalificaties van wetenschappers wekken de suggestie dat het allemaal wel meeviel met het antisemitisme van de NSB. In dit boek wil ik onderzoeken of die conclusie terecht is.

Achter de schermen vonden in Musserts beweging discussies en briefwisselingen plaats over de positie van de Joden en de

houding van de NSB ten opzichte van deze groep in de Nederlandse samenleving. Dit bleef uit het zicht van leden en buitenstaanders, maar de propaganda tegen de Joden bleef niet binnenskamers. Het was geen 'geheime leer' waar niemand iets van wist, maar was alom aanwezig in de propaganda van Musserts beweging.

De vragen of individuele NSB'ers anti-Joods waren, wat hun rol was bij het wegvoeren van de Joden en in hoeverre zij op de hoogte waren van het lot van de Joden in de Duitse concentratiekampen, blijven buiten beschouwing. De rol van NSB'ers in de deportaties is in diverse andere publicaties beschreven. De aan de Leidse universiteit verbonden historicus Bart van der Boom citeert uit dagboeken van NSB'ers in zijn bekroonde boek *'Wij weten niet van hun lot.'* *Gewone Nederlanders en de Holocaust.* Deze citaten geven een indicatie over hoe Musserts zwarte kameraden tegen de Jodenvervolging aankeken.

De tekst van dit boek beperkt zich tot een schets hoe het antisemitisme van de NSB zich door de tijd heen ontwikkelde. Voor NSB'ers en buitenstaanders waren het de propaganda-uitgaven waarmee zij kennis konden nemen van de opvattingen van de NSB. De propaganda- en vormings-uitgaven van de NSB en de uitgaven van Musserts uitgeverij NENASU geven ook antwoord op de vraag of het antisemitisme van de NSB werkelijk zo mild was als in sommige publicaties wordt beweerd.

Van der Boom beschrijft in zijn eerder genoemde boek welke denkbelden in de oorlogsjaren over Joden uit de door hem onderzochte dagboeken naar voren komen. *'Het Nederlandse antisemitisme was vooral sociaal-cultureel van aard. Joden waren "anders". Ze hadden zonder twijfel goede eigenschappen – ze waren geestig, intelligent, vlijtig, muzikaal – maar die lagen dicht bij hun slechte eigenschappen: ze waren ook luidruchtig, inhalig, materialistisch, gewiekst en onbetrouwbaar.'* ⁷

De Rotterdammer Hitzerus Mees, een arts die goede ervaringen had met Joden, beschreef in zijn dagboek wellicht treffend het antisemitisme bij Nederlanders: *'Er waren steeds veel hoogstaan-*

*de Joden en in mijn praktijk heb ik het steeds best met hen kunnen vinden. En toch, een klein beetje anti-semiet zijn we haast allemaal, zonder dat ik er een goede verklaring voor weet.'*⁸

Openlijk antisemitisme was geen normaal verschijnsel in de jaren dertig. De Joden waren onderdeel van een voor hen vrij tolerante samenleving. In de Nederlandse democratische pers en politiek werd antisemitisme sterk afgekeurd.

Kamerleden veroordeelden keer op keer het (nationaalsocialistische) antisemitisme. In de Tweede Kamer werd bijvoorbeeld in 1936 gepleit voor het vaker toepassen van de eerder genoemde strafwetartikelen 137c en 137d. In het Voorlopig Verslag van de behandeling van de Begroting van het ministerie van Justitie voor 1937 stond: *'Verscheidene leden waren van oordeel, dat de Regeering nog steeds niet met de noodige kracht optreedt tegenover de actie van extremistische groepen, voorzover die actie het geoorloofde te buiten gaat. Nog steeds, aldus deze leden, gaat de stroom van 'halve waarheden, leugens en laster', zoals de Regeering dit zelf heeft gequalificeerd, voort; nog steeds doen zich verschijnselen voor van georganiseerde particuliere machtsvorming; nog altijd worden daden van individuele en collectieve terreur uitgeoefend en worden bedekte of half bedekte bedreigingen geuit; voortdurend breidt de anti-semitische propaganda zich uit.'*⁹

Ook de succesvolle collecties waaraan de Nederlandse bevolking ruimhartig bijdroeg voor de *Joodsche Invalide*, een Amsterdamse instelling voor hulp aan Joodse ouderen en invaliden, en de brede politieke steun daaraan, kunnen als voorbeeld dienen. Kranten van links tot rechts waarschuwden tegen het antisemitisme en de Jodenhaat in NSB-publicaties. De NSB plaatste zich met de anti-Joodse opvattingen buiten de maatschappij. De radicalisering van de NSB stootte de Nederlanders af en isoleerde de eigen aanhang in de periode na 1937.

In het nawoord worden enkele conclusies getrokken en komen enkele parallellen met het hedendaagse politieke klimaat aan de orde.

DEEL 1

1933 – 1940

‘De NSB is voor de eerlijke samenwerking van alle Nederlanders, zonder rasonderscheid, voor den opbouw van ons land.’ ¹⁰